

(BSAL vi, 200b; iv, 378); en un de cerdà de 1513 («dubtant no fos *dany* a la vila en loch de haver-ne profit», CaCandi, *MiscHiCat.* II, 190), i en altres tres, rossellonesos, de 1587, 1593 i 1669 (RLR LIII, 410; LVI, 447; xvi, 21). La dada més antiga que veig és en un report enviat l'any 1304 pel templer català Berenguer de Cardona, de guarnició a Lorca: «com --- a vós, senyor, sia gran *dayn* com tant nos tardam en tenir lo dit capítol», Finke (*Acta Ar.* I, 147): forma que degué ser influïda per l'ambient, potser tant o més la reacció contra les formes mig-mossàrabs amb *n* de NN (*cana* per 'canya', etc.) que oiria a moriscos i cristians al voltant seu, que la influència dels castellans, car fins llavors la colonització castellana d'aquella zona devia haver avançat poc. En fi els lèxics del S. XVI ja solament registren *dany*: Busa-Nebr. (1507) i OPou («lo *dany* que algú reb quant se li romp la nau», *TbPu.*, 72).

M'he detingut especialment en aquesta qüestió perquè la forma *dany* de la llengua moderna forma una excepció a les normes de la fonètica històrica catalana. Com vam deixar establert M-Lübke (*Das Kat.*, 48) i jo mateix (*LleuresC.*, 261-2) l'únic tractament català de MN és *n* (no pas *ñ* com en cast.): *dona*, *son*, *antena*, *escon*, etc. La documentació donada més amunt comprova que els únics resultats, legítims fonèticament, del ll. DAMNUM, van ser *dan* i *don*. *Dany* és una alteració secundària i tardana. Però ara descartem ja les dues possibilitats, que sense acceptar-les, deixava més o menys obertes en aquest treball, escrit el 1955: rebutgem del tot que es tracti d'un *DANNU injustificable de llatí vulgar. Però la data bastant antiga del pas de *dan* a *dany*, en un mot de caràcter tan bàsic, fa impossible parlar de castellanisme pròpiament dit, i fins fa difícil de creure que hi tingués gran part una influència castellana: concedit que l'ús de *daño* té més amplitud en la llengua central, i que en algun dels seus sectors pertany a una esfera més popular, el mot, però, fou sempre popular i idiomàtic entre nosaltres en un marge de casos massa ample perquè es pugui parlar d'imitació castellana.⁴

Hi ha fins i tot un ús fraseològic de *dany* pertanyent avui als cercles de llenguatge més pur i de tradicionalitat incommovible, i documentat des dels orígens literaris, on l'ús de DAMNUM no té paral·lel en castellà: *donar* o *dar dan(y)* 'causar perjudici, danyar'. *Guarda deu bé lo bestiar, que no done day* és ben cert el que se sent d'un cap a l'altre del Pallars Jussà i Sobirà, no li fa por donar *dany* perquè li convé i no el ficaran a la presó, deia un regent cap a Sort, etc.; n'he citat s. v. BRASCA un altre ex., referent a les fargues, del Capbreu de Castellarnau, a. 1759 (p. 97); però sobretot l'ús pastoral l'he observat pertot al llarg del Pirineu (no cal dir que sempre amb -y). Ara bé això ha estat una constant en tota la història de la llengua: ja hem citat un cas de *dar damnatge* o *dany* en els diferents mss. de Muntaner; ⁵ «lo lop, qui viu la mort del pastor e ohí lo dol que-l pagés menava, hac contricció de cor e dix --- que feés penitència del *dan* que havia donat al pagès», Lluïl (*Blanq.* I, 266.24); ⁶⁰

«tot hom pot pendre son parent, que sia furiós o orat --- per ço que no dó mal ne don a nulla persona», *CostTort.* (Ol., 375); «ha fet stimar lo *dain donat* a una vinya» en el citat doc. ross. de 1339. D'un món tan muntanyenc com el dels pastors, i d'una àrea tan pirinenca no fóra pas desencaminat d'admetre que hi hagué calc del basc, i en tot cas almenys ha d'haver-hi hagut paral·lelisme de llarga data i remota, amb el basc *min eman*.⁶

Vista la causa. *Dany* no es pot despatxar tampoc com un cas d'influència castellana, ni és legítim admetre una excepció al tractament fonètic. Però l'aparició tímida i esporàdica de casos solts de *dany* en els Ss. XIV i XV, en què no hi ha influència castellana en la llengua, mostra prou bé de què es tracta. El mot sofrí la influència d'uns altres. El sol fet que *dany* es contraposés directament a *guany*, per les idees i pels sons, ja podia generar l'aparició d'una variant *dany* ací i allà, més que més existint la fluctuació que en certs ambients muntanyencs vaig demostrar per mitjà de la toponímia en *EstTopCat.*, 35 (noms de lloc com *Gombreny*, on s'ha consolidat una -y excessiva).

Seria, però, la vacil·lació entre *engan* i *engany* allò que més degué influir, car ací es tractava d'un mot de sentit ben connex i pròxim, i d'altra banda en *engany* INGANNU, havent-hi NN etimològica, la -ny era almenys tan regular fonèticament com la -n: quan *engany* s'imposà definitivament en la major part del territori de la llengua, fou al mateix temps que veiem triomfar *dany*, per tant no dubtem que la naixença de *dany* fou en gran part una repercussió de la lluita entre *engan* i *engany*. Una influència del cast. *daño* era doncs perfectament innecessària perquè s'engendrés la forma *dany*; no descartem que acabés de donar la balança a la llarga a un triomf més total de la forma secundària i analògica (amb caràcter indirecte, per mitjà de *danyar* i *danyós*).

DERIV.: *Danyar*, derivat purament romànic, exclusiu del cast. *dañar* (fins el portuguès diu més aviat *damnificar*), i allí ja molt antic [princ. S. XIII, Berceo]; en català no es documenta fins a 1500 (*Viudes* i *Donzelles*, 226; 1507, Busa-Nebr.), i s'ha de considerar calcat del castellà; fins en els segles baixos és poc documentat (no en OPou); i avui resta d'ús limitat, encara més en el Princ. i les Illes que en val., però fins en terra valenciana, la major part dels casos en què l'admeten els diccs. són rebutjats per l'ús popular i idiomàtic.⁷

Dannar [Lluïl], pres del ll. *damnare* 'condemnar': «saluda nostra Dona --- en la sua salut són salvats aquells qui, sens la sua salut, foren *dampnats*» (*Blanq.*, NCL. II, 32.13), «aquells qui-s deven *dannar*, que-ls meta en infern» (*Gentil*, O. C., 260); substantivat: «ésser guardat y preservat del infern, a hon los *dannats* tenen eternal pena ab los dimonis --- ubi damnatorum animae ---», OPou (*TbPu.*, 232); figuradament avui *dannar-se* en el sentit de 'consumir-se d'irritació' ('d'ira', pecat mortal): *me fa dannar* «me vuelve loco» (*DBal.*), «em *damno* quan veig que no hi puc anar» (Solsona, *AlcM*), i vulgarment pron.